

Ce a lăsat Dimitrie Gusti sociologiei postbelice ?

Sociologie românească, Vol. III, nr.2, 2005

Personalitățile științifice influențează evoluția ulterioară științifică și social-culturală în moduri diferite. Unii influențează prin lucrările scrise lăsate, viața lor, în afara textului rămas, intrând rapid în uitare după moarte. Alții influențează mai mult prin activitatea lor creatoare de instituții și cultură. Sau, în fine, printr-o combinație a celor două. Cred că aceasta din urmă situație este cazul lui Dimitrie Gusti. Acesta a avut o contribuție la relansarea sociologiei după război atât prin lucrările sale, dar în special prin efectele târzii ale instituțiilor, culturii și mișcării sociologice create.

Moștenirea lui Gusti aș sintetiza-o în 4 direcții.

Prima moștenire: lansarea sociologiei în România și oferirea ei a unui prestigiu științific, cultural și social remarcabil, poate unic în lume. Nu este întâmplător că DG a fost ales președinte al Academiei române. Pe plan internațional, școala sociologică de la București, întemeiată de DG a fost pe atunci una dintre sociologiile naționale cele mai articulate pe plan mondial, printre primele 5 țări în Europa și recunoscută ca atare. Nu este întâmplător că a primit responsabilitatea de a organiza congresul mondial de sociologie în 1939. Pe plan intern, școala de la București a devenit **o mișcare națională**. Sociologia a ieșit din perimetrul izolat academic și a cuprins largi segmente nu numai ale intelectualității românești. Tărâtimea a fost în mod special receptivă la acțiunea sociologică de ridicare a satului.

A doua moștenire. Gusti a lansat o direcție de dezvoltare a sociologiei care s-a dovedit a fi larg acceptată în prezent: dincolo de cadrul teoretic și metodologic general-universal al sociologiei, aceasta este o știință națională. Gusti definea sociologia ca „știință a națiunii”. Vocația sociologiei, pe lângă obiectivul de a crea o înțelegere a societății în general, este în primul rând o știință a colectivității în care ea se dezvoltă. Misiunea sociologiei este de a descrie sistematic societatea, starea ei, susținând astfel programele de dezvoltare socială națională. Funcția descriptivă a sociologiei este mult mai dificilă decât cea a altor discipline care au ca obiect sisteme individuale, iar nu clase universale, ca de exemplu geografia. Societatea este o realitate mult mai complexă și aflată într-o schimbare rapidă. Trăind în contexte sociale concrete, colectivitățile sunt vital interesate în descrierea în detaliu a stării lor și de identificare a direcțiilor de schimbare. Sociologia promovată de școala sociologică gustiene, deși cu o componentă teoretică de vârf, s-a centrat pe cercetarea empirică a realității românești. O asemenea orientare empirică nu reprezintă o eroare metodologică, desemnată cu titlul infamant de „empirism”, ci răspunsul la o nevoie vitală a societății românești: să se cunoască pe sine. Această orientare s-a cristalizat în obiectivul cercetării monografice: obiectul sociologiei îl reprezintă analiza „unităților sociale” care trebuie să devină actorii schimbării sociale. Gusti a visat la realizarea unei hărți sociale a României prin producerea de monografii pentru toate satele românești. Este incorect să discutăm, de pe pozițiile istoriei postbelice realizabilitatea și justificarea unui asemenea proiect de amploare. În termeni generali, opțiunea era complet justificată în contextul societății românești din prima jumătate a secolului XX. O societate predominant agricolă, pentru a se angaja pe drumul unei modernizări

rapide, Gusti sugera că aceasta nu va trebui să se realizeze pe calea dură a capitalismului rural și pauperizării țărănimii care nu putea fi absorbită de industrializare și urbanizare, ci prin „ridicarea satului”, prin modernizarea treptată a acestuia, atât prin asimilarea tehnicilor moderne de agricultură, cât și prin modernizarea vieții sociale și culturale, paralel cu dezvoltarea industriei și a orașului. Programul comunist a măturat brutal acest program al dezvoltării din resurse proprii a satului românesc, înlocuindu-l cu un program forțat de cooperativizare cu mijloace politice a agriculturii, complementar cu industrializarea și urbanizarea care urmau să absoarbă rapid surplusul țărănimii. Era firesc că, în acest context, programul cercetărilor monografice a devenit lipsit de sens. Din acest program a rămas însă un lucru extrem de important: dincolo de faptul că ideea de monografie a intrat în umbră, a rămas ideea fundamentală că misiunea centrală a sociologiei este cercetarea empirică a societății din care ea face parte. Misiunea sociologiei românești este de a deveni o mișcare națională spre înțelegerea realității societății noastre.

Orientarea sociologiei spre cercetarea empirică a realității a avut o dublă influență pozitivă masivă asupra reconstruirii sociologiei românești în perioada grea comunistă. În primul rând, această orientare empirică a oferit sociologiei în renaștere șansa de a evita în mare măsură strangularea ei de către cadrele ideologiei marxist-leniniste. De la începutul relansării sale, sociologia românească în anii 60-70 s-a centrat pe cercetarea proceselor reale de industrializare și urbanizare, de integrare a țărănimii eliberate forțat dintr-o agricultură colectivizată în industrie și în mediul urban, a diferitelor procese sociale disruptive, ca de exemplu delincvența. Sociologia românească în acea perioadă s-a diferențiat ca tematică de sociologia din cele mai multe țări comuniste. Acestea erau înrobite de tematica derivată din programul comunist: omogenizarea societății, promovarea conștiinței socialiste, cooperativizarea agriculturii, formarea modului de viață socialist, promovarea conștiinței ateiste. Această tematică, promovată la început de unii ideologi, a fost rapid înlocuită de tematica preluată din tradiția antebelică. În al doilea rând, obsesia teoretică care a dominat sociologia din țările comuniste – limpezirea rolului sociologiei în ansamblul teoretico-ideologic marxist-leninist, relația sa cu filozofia marxistă, cu socialismul științific, conceptele fundamentale ale acestora - a fost înlocuită cu orientarea empirică a cercetării. Centrarea pe explorare a realității românești a făcut posibilă noua sociologie să evite obsesia angajării în mestecarea teoretico-ideologică a tematicii unui program comunist abstract.

Profitând de opțiunea ideologică a comunismului românesc – distanțarea de internaționalismul dominat de sovietici și orientarea națională - sociologia românească a obținut un statut privilegiat. I s-a permis dezvoltarea unei atitudini pozitive față de tradiția sociologiei românești antebelice. Lucrările lui Gusti au fost publicate. „Valorificarea” (cuvântul de ordine în acea perioadă) a contribuției școlii de la București a devenit o orientare acceptată și chiar stimulată. Dar „valorificarea” sociologiei românești a devenit un vehicol spre sociologia universală și depărtarea și mai accentuată de marxism-leninism. A devenit validă o nouă întrebare; dacă sociologia românească antebelică este valoroasă, de ce nu ar fi și sociologia occidentală atât antebelică, care a reprezentat o sursă esențială a sociologiei românești, dar și ce postbelică. Aș putea estima că deschiderea spre sociologia universală, România s-a plasat printre țările comuniste de vârf: inițial la nivelul celei poloneze, ca apoi să se mențină, dar pierzând teren în favoarea celei maghiare, după marginalizarea sociologiei după 1977. Deși în condiții foarte grele, sociologia românească s-a menținut probabil încă pe locul al treilea în sistemul comunist, mai ales ca tematică și deschidere spre sociologia occidentală.

Școala lui Gusti nu a fost un simplu cerc academic, ci o mișcare interacademică. Datorită prestigiului obținut de aceasta, modul sociologic de gândire și cercetare s-a difuzat și în alte discipline sociale. Efortul de a crea o sinteză multidisciplinară în cercetarea socială a generat un entuziasm azi greu de conceput. Dar acest program poate a fost singurul care a rămas doar ca năzuință, nefiind transformat într-un program practic cu durabilitate. Nu numai în România, dar în întreaga lume, sociologia s-a dezvoltat separat de alte discipline sociale, cu influențe și împrumuturi reciproce. A fost probabil o logică globală a evoluției științei.

În al treilea rând, Gusti a formulat o vocație a sociologiei noastre: angajarea ei în **reforma societății românești**. Elementul cheie al programului său nu a fost funcția descriptivă și explicativă, ci funcția de angajare în schimbarea socială. Ne putem întreba: nu cumva angajarea Școlii de la București în Reformă contravine programului comunist de schimbare, influența sa fiind blocată ? Răspunsul corect cred că este: doar parțial. Programul comunist a fost centrat pe o abordare globală de introducere a unui model de organizare „de sus în jos”, promovat cu mijloace politice politic. Programul sociologiei românești, preluat de la Școala de la București, se caracteriza printr-o abordare „de jos în sus”, cu mijloace culturale de convingere și difuzarea modelelor modernității, dezvoltate în Occident, de promovare a raționalității și a centrării pe nevoile omului. Programul de reformă, aflat într-o cristalizare rapidă, a profitat de criza programului comunist și de perioada de deschidere și liberalizare a anilor 60. Sociologia a fost tolerată și, într-o anumită perioadă de timp, chiar promovată. Evoluția spre forma unei dictaturi birocratico-personale instaurată de la începutul anilor 70 nu mai avea nevoie de modernizare, de raționalizare și deci nici de sociologie. Eliminarea sociologiei în 1977 a fost actul ultim al sfârșitului procesului de liberalizare.

În fine, în al patrulea rând, Gusti a contribuit la relansarea sociologiei prin crearea unei puternice școli sociologice. Gusti a murit în 1955 se pare cu un sentiment de dezamăgire față de cursul istoriei și de pesimism față de soarta sociologiei românești. Au supraviețuit însă cei mai mulți membrii ai Școlii sale. Unii, condamnați la ani grei de închisoare, au putut să-și reia activitatea după eliberare. Alții au supraviețuit în diferite instituții, continuând activitatea lor profesională, fără să declare că sunt sociologi, dar continuând să practice sociologia, dar sub alte titluri acceptate ideologic. Aș putea spune că Școala de la București a supraviețuit subteran, continuând activitatea sa într-un mod mai degrabă ilegal. Ei au format echipe de cercetare și au lansat programe de cercetare empirică, după modelul tradiției antebelice, punând bazele unei noi școli. Au deschis interesul tinerilor pentru sociologia românească și cea occidentală, deși aceștia nu erau sociologi.

Cred că sociologia românească actuală datorează lui Dimitrie Gusti mult mai mult decât suntem tentați să credem la o reflecție superficială.